

STM 1955

Litet Mozart-, Haydn- och Wikmansoniana

Av C.-G. Stellan Mörner

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska samfundet för musikforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat tillåtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upphovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela databasen.

LITET MOZART-, HAYDN- OCH WIKMANSONIANA

NÄR professor Otto Erich Deutsch i slutet av 1954 besökte Stockholm, kom jag att omnämna ett Mozart-verk i avskrift, som förvaras i den Silverstolpeska notsamlingen på Näs (se närmare min art. i STM 1948, s. 78—81). Professor Deutsch blev intresserad av problemställningen och undersökte efter sin återkomst till Wien på ort och ställe dithörande fakta. Han har senare varit älskvärd nog att ge mig närmare underrättelser, vilka utan vidare förklarar den egendomliga komponist- och titelkombinationen på ifrågakvarn avskrifts titelblad. Det sistnämnda text är alltså endast: Aria /aus/Die Waldmänner/der Julie. — På s. 80 i min nyssnämnda artikel meddelas, att musiken i själva verket är identisk med en aria ur *Titus* (KV 621: 23, »Non più di fiori»), och att ett sångspel med namnet »Die Waldmänner» med Schikaneder som textförfattare uppfördes i Wien 1793 men med musik av en hr Hen[n]eberg. Genom den enkla förklaring som prof. Deutsch har kunnat lämna, blir numera mina egna hypoteser kring fyndet onödiga. Enligt Deutsch hade »Die Waldmänner» premiär den 14 okt. 1793 på friluftsteatern »Theater auf der Wieden» i Wien, texten är mycket riktigt av Schikaneder, och verket hade stor framgång.¹ Komponisten, Johann Baptist Henneberg, var då kapellmästare vid teatern i fråga och övertog 1791 vid Mozarts sjukdom dirigentskapet över *Trollflöjten*. Att han verkligen lagt in arian ur *Titus* och ev. något mera lån från Mozart kan vid närmare efterforskningar och jämförelser i partituravskrifter av »Die Waldmänner» (bl. a. i Florens) förmodligen närmare konstateras. Varför Fredrik Samuel Silverstolpe i Wien skaffade sig en avskrift av just denna kombination är det däremot svårt att förklara, och det finns inga uppgifter om det i hans brev eller anteckningar. Inte heller den latinska kyrkotexten i Silverstolpes exemplar har fått sin förklaring. Men eftersom han tydligen själv var förtjust i just flera partier ur *Titus* och ägde den aktuella arian i flera avskrifter och tryck i dess rätta sammanhang, så kan han knappast själv ha svävat i okunnighet om, att Mozarts musik från början inte hade något med Hennebergs »Die Waldmänner» att skaffa.

I min dissertation »Johan Wikmanson und die Brüder Silverstolpe»

¹ Handlingen i »Die Waldmänner», där Julie är hjältinnan, är omnämnd i E. von Komorzynski, Emanuel Schikaneder, Wien 1951, s. 309.

(citeras »min avh.») omnämnes på s. 426 en av F. S. Silverstolpe gjord avskrift av *Linz-symfonin* (KV 425) i klaverarrangemang. Detta omnämmande väckte såväl prof. Deutschs i Wien som Dr. Ernst Fritz Schmid i Augsburg intresse (den sistnämnde är som bekant editionsledare för »Neue Mozart-Gesamtausgabe»), och uppgiften vidarebefordrades till Dr. Friedrich Schnapp i Hamburg, som i denna nya GA svarar för utgivning och revision av bl. a. Linz-symfonin. Sedan han fått en mikrofilm av Silverstolpes avskrift, kunde han konstatera, att denna är utskriven efter ett värdefullt och tidigt klaverarr., möjligen gjort efter Mozarts ännu ej återfunna partiturotograf eller också efter en komplett avskrift av originaltrogna orkesterstämmor. Sådana finns ännu bevarade på skilda håll (dock ej alla tillsammans), bl. a. har Dr. Schnapp funnit några i Donaueschingen. I några mycket viktiga fall har Silverstolpes version läsarter som kan anses vara riktiga och originaltrogna, medan motsvarande ställen i tryckta versioner av såväl klaverarr. som partitur och stämmor blivit behäftade med avskrivningsfel. Avskriften på Näs visar, att åtskilligt av orkestersatsen blivit tillrättat med tanke på att göra större effekt på pianot, men där finns också en del intressanta ornament, som ej har med en briljantare pianosättning att göra, utan helt enkelt är trogna återgivanden av vissa utsirningar, vilka orkestermedlemmarna på Mozarts tid självmant och av traditionsbunden vana utförde genom improvisation. Dessa i orkestersatsen tydligen förekommande manér har nu Dr. Schnapp med hjälp av lösa orkesterstämmor och Silverstolpes klaverarr. kunnat utkristallisera, och han kommer att i sin revisionsberättelse gå närmare in på alla detaljer.¹

Ännu en avskrift i Silverstolpes Mozart-samling har fått sin betydelse för den nya GA, nämligen KV 501, Andante eller Tema con variazioni för piano 4 händer i G-dur (se min avh. s. 427). Eftersom denna avskrift har existerat nästan lika länge som autografen (som ägs av en svensk) och till skillnad från den sistnämnda får mikrofilmas, har den sitt givna intresse för revisionsberättelsen.

Den i Wien bosatte Mr. H. C. Robbins Landon, cembalist och flitig kommentator av Haydns på Haydn Society i Boston på grammofon inspelade verk, håller just på att publicera ett omfattande verk om Haydns symfonier. Sedan han av prof. Deutsch fått låna min avhandling, kunde han i ett älskvärt brev meddela följande: De i min avh. på s. 419—20 med tillhörande illustrationer presenterade operainläggen har

¹ På min uppmaning undersökte Dr. Schnapp den såsom Mozart-autograf uppgivna skiss, som jag i STM omnämnde (s. 74, not 4) men ej då hade haft tillfälle att närmare ta del av. Den förvaras i Riksarkivets Sjöholms-samling och låg där inordnad på Mozart. Dr. Schnapp, som även är litteraturhistoriskt intresserad med bl. a. E. T. A. Hoffmanns produktion som specialitet, kunde nu kuriöst nog fastställa (bl. a. med tyskt jämförelsematerial), att scenariet i själva verket utgör en del av Heinrich Heines autograf till pantomimen »Die Göttin Diana».

ett mycket stort källvärde, eftersom inga autografer av dem är kända och i fråga om *L'impresario in angustie* tills vidare ej heller någon annan avskrift. Mr. Landon kunde med hjälp av illustrationerna genast fastställa, att den av mig benämnde kopisten »B» inte varit någon annan än Haydns egen berömde notkopist, Johann Elssler. Arian *Son pietosa, son bonina*, som tydligen utgjort nr 18 i skådespelsmusik till operan *Circe* (möjligen av Cimarosa), finns visserligen också i klostret i Göttweig, där den i Elsslers avskrift upptäcktes av Mr. Landon 1950. Där finns dock ingen uppgift om, att den ingår i musiken till en opera vid namn *Circe*, varför Silverstolpes exemplar alltså är ensamt om att kunna fastställa styckets verkliga sammanhang. Den kvinnliga roll som arian är avsedd för heter Lindora (ej Zindora såsom jag på grund av tolkningsfel uppgivit).¹ Sedan Mr. Landon i ett eget exemplar av min avh. (jämte Stig Walins »Beiträge zur Geschichte der schwedischen Sinfonik», som han studerade med största respekt) tagit närmare del av alla brevutdragen om Silverstolpe i Wien, har han tillsammans med prof. Deutsch beslutat att på ett eller annat sätt publicera dessa musikaliska notiser i något österrikiskt organ, eftersom de enligt hans åsikt äro »so fascinating and valuable that it is an Ehrenaufgabe to see that it receives the recognition it deserves». — Man kan därmed konstatera, att vår svenske diplomat och musikälskare i Wien verkligen har varit värd en detaljerad vetenskaplig uppmärksamhet, och att hans samlingar, avskrifter och notiser betyder en värdefull källa både för den svenska och den internationella musikforskningen.

Till sist några belysande citat rörande huvudpersonen i min avh., Johan Wikmanson. Till Kungl. biblioteket har nyligen inlämnats en samling dagboksanteckningar m. m., som tills vidare på handskrifts-avdelningen betecknas med »Acta 7, Brandelska arkivet». ² De här nedan återgivna citaten är hämtade ur en stort upplagd och på ett mycket speciellt sätt förd dagbok av Gustaf Brandel (död 1818, ca 40 år gammal). Han var en av de fyra mycket musikaliska ungdomar Brandel, som ofta omnämnes som framstående amatörmusiker i Stockholm i slutet av 1700-talet (jfr min avh., personreg.). Liksom sin bror Genseric, som var en av de medagerande i Musikprocessen i Uppsala år 1800, spelade Gustaf violin och blev samtidigt med brodern och två välsjungande systrar ledamot av MA 1801. — Vad som speciellt intresserar i citaten här nedan är uppgiften om, att Wikmanson så sent som 1794 lät uppföra

¹ Arian ur »Circe» finns insjungen av Gertrud Hopf på Haydn Society HSLP 2045, där Mr. Landon dock ej vid den tidpunkten hade möjlighet att på mappen ange, för vilket ändamål Haydn skrivit den.

² Källan liksom också citaten har påvisats för mig av min vän 1:e bibliotekarien fil. dr Nils Afzelius, som alltså har äran av att uppgifterna kommer musikforskningen till godo.

»nya Quartetter». Om det i detta fall var frågan om någon av de tre i op. 1 tryckta eller någon av de förlorade (se min avh. s. 159—60), är det tyvärr omöjligt att fastställa. Citaten lyder:

D. 22 mars 1794: »Aftonen voro vi inbjudna på Stor Concert och Soupé hos Cedermark. Utvalda Qvartetter spelades av Concertmästaren Müller, Wretman, Collin och Megelin. Camereraren Wikmanson lät upföra nya Quartetter som han componerat. — — —»

D. 23 okt. 1794: [Åter supé hos Cedermark] »— — — kamerern Wikmanson och kongl. Secreteraren Forssman Spelte Violonceller, Boccherinis Sestetter hade framgång. — — —»

D. 16 aug. 1795 spelade G. Brandel själv tillsammans med Wikmanson med i några kvartetter. — D. 12 dec. 1795 var det åter supé med musik hos Cedermark, där det var »en talrik Societé bestående av Mr. Dupuy, Laureen, Borén, Boje, Herrar Eickstedt, Wikmanson, Widström, Assessor Lenngren — — —, der Speltes Quartetter, Sinfonier, etc. samt åts och dracks ansenligen.»

Rättelse: På s. 70 i min art. i STM 1948 står i citatet om Silverstolpes genomgång av Mozarts manuskript »... innan de af Enkan blifva försålde till ...». Vid närmare kontroll av brevstället har det visat sig, att citatet på grund av en förvillande prick i själva brevpapperet blivit fel-tolkat. Det bör stå: »... innan de af Enkan *blejvo* försålde till ...». På motsvarande ställen i min avh. (s. 357) bör alltså den tyska översättningen få ordalydelsen »verkaufte» i stället för »verkauft». — Detta har sin betydelse, eftersom Silverstolpes brev är daterat Wien den 12 juli 1800.

C.-G. Stellan Mörner